

WARTOŚCI, STYLE PRZYWIĄZANIA I SAMOOCENA A MATERIALIZM NASTOLATKÓW

Anna Maria Zawadzka, Aleksandra Lewandowska-Walter

Institut Psychologii, Uniwersytet Gdański
Institute of Psychology, University of Gdansk

VALUES, ATTACHMENT STYLES AND SELF-ESTEEM VS. ADOLESCENTS' MATERIALISM

Summary. The study presented in this paper deals with relationships between preferred values and attachment styles and materialism among teenagers, and also with the role which self-esteem plays in the influence of values and attachment styles on teenage materialism. Two models were tested. The first one analyzed how values concerning self-enhancement and self-transcendence affect teenage materialism. The second one examined the influence of attachment styles on teenage materialism. Self-esteem was a mediator in both models. The following tools were used: Youth Materialism Scale (YMS), Rosenberg's Self-esteem Scale (SES), Portrait Values Questionnaire (PVQ) and Adolescent Relationship Scales Questionnaire (A-RSQ). Results obtained in model 1 indicated that, out of all the analyzed values, only the weight of power value directly explains teenage materialism while the weight of achievement value boosts self-esteem and, at the same time, decreases teenage materialism. Results obtained in model 2 indicated that, out of the four examined attachment styles, only preoccupied style directly accounts for diminishing self-esteem and increasing materialistic aspirations of teenagers. In conclusion, on the one hand, self-esteem mediates the influence on materialism only when achievement value is preferred. On the other hand, absorbed attachment style acts as a mediator independently for both teenage self-esteem and materialism.

Key words: materialism, values, self-esteem, adolescent, attachment styles

Wprowadzenie

Badania prowadzone w ciągu ostatnich kilkunastu lat wykazały, że wzrasta znaczenie bogactwa i osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej jako aspiracji życiowych nastolatków (Badora, 2010). Jest to zjawisko niepokojące, gdyż aspiracje materialistyczne wiążą się z obniżonym dobrostanem nastolatków (Kasser, Ryan, 1993; Cohen, Cohen, 1996). Zgodnie z modelem Kassera i współpracowników (2004) przyczynami rozwoju aspiracji materialistycznych jest brak poczucia bezpie-

Adres do korespondencji: Anna Maria Zawadzka, e-mail, anna.maria.zawadzka@ug.edu.pl
Aleksandra Lewandowska-Walter, e-mail: psyalw@ug.edu.pl

czeństwa, będący skutkiem braku zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych, takich jak: poczucie kompetencji, samoakceptacja, dobre relacje z innymi, jak również ekspozycja na wartości materialistyczne. W obecnym badaniu postanowiono sprawdzić, jak style przywiązania i wartości wiążą się z materializmem nastolatków.

W badaniach przeprowadzonych do tej pory wykazano, że materializm nastolatków wiąże się pozytywnie z niską samooceną (Kasser i in., 2004; Chaplin, John, 2007) oraz niesatysfakcjonującymi relacjami z innymi (Cohen, Cohen, 1996). Nastolatki są, bardziej niż dorośli, wrażliwe na sygnały płynące z otoczenia, stąd też style przywiązania i wartości mogą mieć istotne znaczenie w kształtowaniu się ich tendencji materialistycznych. Dotychczas ustalono, że samoocena bezpośrednio wiąże się z materializmem nastolatków. Nie zbadano natomiast, czy samoocena może pełnić rolę w związku pomiędzy preferowanymi wartościami a materializmem oraz pomiędzy stylami przywiązania (odnoszącymi się do stopnia poczucia bezpieczeństwa i akceptacji w relacjach z innymi) a materializmem nastolatków. Niniejszy artykuł zatem także analizuje, czy samoocena pośredniczy w związku pomiędzy wartościami i stylami przywiązania a materializmem adolescenta.

Obecny artykuł wnosi swój wkład w stan wiedzy na temat materializmu nastolatków na kilka sposobów. Po pierwsze, w artykule weryfikuje się wyniki badań poprzedników na temat znaczenia wartości w kształtowaniu materializmu dorosłych, na nowej próbie – nastolatków. Po drugie, w badaniu sprawdza się, jakie znaczenie w kształtowaniu materializmu nastolatka ma styl przywiązania, czego do tej pory nie zbadano. Po trzecie, w przeprowadzonym badaniu testuje się mało badany dotychczas temat, czy wartości i style przywiązania mają wpływ na samoocenę nastolatka. Po czwarte, przeprowadzone badanie pozwala ustalić, czego do tej pory nie ustalono, czy występuje pośredni wpływ, poprzez samoocenę, wartości i stylów przywiązania na materializm.

Podstawy teoretyczne

Materializm i samoocena

Materializm oznacza przypisywanie nadmiernego znaczenia posiadaniu dóbr materialnych (Belk, 1985; Richins, Dawson, 1992). Materializm u nastolatków odnosi się do pożądanego, nabywania i posiadania rzeczy materialnych, pożądanego pieniędzy, aby te rzeczy nabywać i pożądanego w przyszłości takich zawodów, które zapewnią ciągłą możliwość kupowania wszystkiego tego, czego się będzie chciało (Goldberg i in., 2003). Z przeprowadzonych dotychczas badań wynika, że materializm może się wiązać z brakiem poczucia kompetencji i obniżoną samooceną. W teorii symbolicznego uzupełniania Ja (Wicklund, Gollwitzer, 1982) i towarzyszących jej badaniach (Wicklund, Gollwitzer, 1981) wykazano, że gdy osoba nie ma pewnych kompetencji, to może uzupełniać braki tych kompetencji dobrami materialnymi, które je symbolizują. Podobnie z badań w nurcie teorii autodeterminacji (Ryan, Deci, 2000) wynika, że gdy wartość Ja jest zagrożona, to wzrasta znaczenie posiadanych dóbr. Niska samoocena wskazuje na negatywny stosunek do siebie i obniżone poczucie własnej wartości (por. Crocker, Knight, 2005), a zgod-

nie z modelem Kassera i współpracowników (2004) brak poczucia bezpieczeństwa, będący skutkiem niezaspokojenia potrzeb psychologicznych, takich jak: poczucie kompetencji, samoakceptacja wiąże się ze wzrostem aspiracji materialistycznych. Nieliczne badania przeprowadzone do tej pory na próbach amerykańskich dzieci i młodzieży wskazują, że obniżona samoocena wiąże się z wysokim poziomem materializmu (Chaplin, John, 2007). Co więcej, w badaniach zaobserwowano także związki materializmu z samooceną wynikające ze zmian rozwojowych następujących w okresie adolescencji (por. Chaplin, John, 2007). Wskazano, że w okresie późnego dzieciństwa i wczesnej adolescencji (12-13 lat), gdy samoocena spada, wzrasta poziom materializmu. Z kolei, w okresie późnej adolescencji (16-18 lat), gdy samoocena wzrasta, poziom materializmu nastolatków spada. Ustalono również, że związek pomiędzy samooceną i materializmem jest jeszcze silniejszy, gdy badamy samoocenę utajoną, niż gdy badamy samoocenę jawną (Park, John, 2011).

Wartości, materializm i samoocena

W koncepcji Kassera i Ryana (1993, 1996) materializm osoby dotyczy ważności, jaką przypisuje się trzem celom życiowym – sukcesowi finansowemu, popularności i atrakcyjności fizycznej, w porównaniu do innych celów (tj. kompetencji, związku z innymi, wspólnotowości). Wartości osobiste z kategorii umacniania Ja (tj. władza i osiągnięcia) dotyczą koncentracji na sobie i własnym dobru (Schwartz, 1992). Osoba skupiona na tych wartościach stawia sobie za cele pozyskiwanie dominacji nad innymi i kontroli nad zasobami oraz dążenie do sukcesu, którego świadectwem jest posiadanie pożądaných powszechnie dóbr. Przeciwnie, wartości z kategorii transcendencji Ja (tj. życzliwość i uniwersalizm) ogniskują osobę na dobru innych osób, wychodzeniu poza własne cele i interesy. Wiążą się one z koncentracją na dbałości o dobro najbliższych, a także innych ludzi i przyrody oraz tolerancją i zrozumieniem dla innych. W badaniach osób dorosłych zaobserwowano, że podczas gdy wartości z kategorii umacniania Ja wiążą się z materializmem, to wartości z kategorii transcendencji Ja obniżają występowanie tendencji materialistycznych (por. Burroughs, Rindfleisch, 2002; Kasser i in., 2004; Zawadzka, 2006). Z kolei, u nastolatków stwierdzono, że predyktorem materializmu jest wartość władzy (wartość z kategorii umacniania Ja), a inne wartości nie mają znaczenia (Zawadzka, 2013).

Nie ma badań, które pokazywałyby w sposób bezpośredni związki preferowanych wartości i samooceny. Na podstawie badań dotyczących roli samooceny w socjalizacji w krajach o kulturze indywidualistycznej (gdzie najważniejsza jest jednostka i afirmowanie zalet) oraz na podstawie badań dotyczących wymiarów samooceny można jednakże przypuszczać, że preferowane wartości z kategorii umacniania Ja mogą mieć związek z samooceną. Po pierwsze, z badań amerykańskich (por. Markus, Mullally, Kitayama, 1997; Hewitt 2005) wynika, że dziecko w kulturze indywidualistycznej uczy się w procesie socjalizacji przywiązywać wagę do swojej efektywności i posiadania kontroli nad sytuacją i innymi, a umiejętność prezentowania wysokiej samooceny (rozumianej jako posiadanie poczucia bycia lepszym niż inni) jest pożądanym społecznie celem. Po drugie, wyróżnia się dwa wymiary charakterystyk osobowych samooceny: kompetencje (*self-competence*)

i lubienie siebie (*self-liking*) (Tafarodi, Swann, 1995). Wymiar kompetencji odnosi się do doświadczania siebie jako osoby skutecznej, posiadającej wpływ na otoczenie i w ten sposób nawiązuje do wartości z kategorii umacniania Ja – władzy i osiągnięć (tj. skupianie się na osiągnięciu wpływu i sukcesu). Z kolei wymiar lubienia siebie odnosi się do doświadczania siebie jako istoty społecznej, dobrej lub złej i tym samym nawiązuje do wartości z kategorii transcendencji Ja – uniwersalizmu i życzliwości (tj. koncentracji na dobru innych), która jest przeciwstawna do wartości umacniania Ja. W odniesieniu do wyżej przedstawionych wniosków z badań poprzedników przyjęto, że typ preferowanych wartości będzie się wiązać z samooceną i będzie się wiązać z materializmem.

Styl przywiązania, materializm i samoocena

Jednym ze źródeł samooceny są doświadczenia osoby bycia akceptowanym bądź odrzucanym przez innych (Leary i in., 1998), a samoocena jest socjometrem – jest zależna od stanu relacji z innymi a jednocześnie wpływa na sposób budowania relacji interpersonalnych i poczucie przynależności do innych. Osoby, które mają zrealizowaną potrzebę przynależności, mają wysoką samoocenę (Baumeister, Leary, 1995). W badaniu nastolatków, gdzie sprawdzano czy bezpieczne relacje interpersonalne (wyrażone poczuciem posiadania wsparcia społecznego) wiążą się z materializmem, ustalono, że doświadczane wsparcie ze strony zarówno rodziców, jak i rówieśników wpływa na wzrost samooceny nastolatka i przez to obniża materializm nastolatka (Chaplin, John, 2010). W innych badaniach, osób dorosłych, zaobserwowano z kolei, że aktywizowanie poczucia wykluczenia społecznego wpływa na spadek samooceny badanych osób. Dzieje się tak nawet wówczas, gdy osoby twierdzą, że nie zależy im na akceptacji innych (Leary i in., 1998; Leary, Cottrell, Phillips, 2001).

W teorii stylów przywiązania (Bowlby, 1968) przyjmuje się, że to jak wyglądają relacje interpersonalne ludzi dorosłych zależy od doświadczeń relacji interpersonalnych w dzieciństwie. W nowoczesnych ujęciach stylów przywiązania badacze wyróżniają dwa kluczowe wymiary przywiązania: niepokój (niski *vs.* wysoki) i unikanie (niskie *vs.* wysokie). W odniesieniu do tych dwóch wymiarów wyróżnia się cztery style przywiązania: bezpieczny, zaabsorbowany, lękowy i unikowy (Bartholomew, 1990). W stylu bezpiecznym osoba ma pozytywny obraz siebie i pozytywny obraz innych. Osoba ta buduje swoją samoocenę na podstawie dobrych relacji z innymi. W stylu zaabsorbowanym osoba ma negatywny obraz siebie i pozytywny obraz innych. Osoba ta poszukuje swojej wartości w akceptacji i aprobachie innych osób, a także obawia się, że inni nie cenią jej tak, jak ona ich. W stylu lękowym osoba ma zarówno negatywny obraz siebie, jak i innych osób. Osoba ta poszukuje akceptacji, ale nie wierzy, że ją otrzyma od innych. W stylu unikowym osoba ma pozytywny obraz siebie i negatywny obraz innych. Osoba taka buduje swoją wartość na własnej niezależności od innych. W badaniu osób dorosłych przeprowadzonym przez Kosmickiego (2002), potwierdzonym później przez Scotti (2013), pokazano, że wymiar niepokoju w stylu przywiązania wiąże się z zazdrością dotyczącą posiadania dóbr materialnych. Według Zhou i Gao (2008) oraz Norrissa i jego współpracowników (2012) dorośli, którzy są przywiązani poprzez unikanie, nie

mają zaufania do innych i doświadczają braku wsparcia od innych. Poczucie braku wsparcia może z kolei skutkować gromadzeniem dóbr jako sposobem na wzrost poczucia kompetencji i radzenie sobie z tą sytuacją. Z kolei, w innych badaniach (Mikulincer, Shaver, 2008) ustalono, że brak poczucia bezpieczeństwa w relacjach (przywiązanie lękowe) wiąże się z przypisywaniem dużej wagi pieniądзом. Inny- mi słowy, dla osób przywiązanych lękowo, które głównie liczą na pomoc i uwagę innych, pieniądze i dobra materialne mogą być sposobem „kupowania miłości”. Podobny charakter zależności wykazano w jedynym, istniejącym badaniu dotyczącym związku stylów przywiązania i tendencji materialistycznych nastolatków (Park, Crocker, Mickelson, 2004). Wyniki tego badania wskazały, że nastolatki o stylach opartych na braku bezpieczeństwa (tj. zaabsorbowanym i lękowym) budują swoją wartość na aspiracjach materialistycznych (np. atrakcyjności fizycznej). Z kolei, w stylu bezpiecznym przywiązania opierają swoją wartość na aspiracjach niematerialistycznych (np. wsparciu rodziny). Styl unikowy okazał się nie mieć istotnego związku z obszarami wartości Ja.

Prezentowane badanie

W prezentowanym badaniu testowano dwa modele mające tłumaczyć mechanizmy kształtowania się tendencji materialistycznych u nastolatków. Pierwszy testowany model dotyczył związków materializmu z wartościami i samooceną nastolatków. Model ten zbudowano, odwołując się do dwóch obszarów charakterystyk samooceny – kompetencji i lubienia siebie (por. Tafarodi, Swann, 1995), które nawiązują do kategorii wartości, odpowiednio umacniania Ja i transcendencji Ja, biorąc pod uwagę wyniki badań, które dowodzą związków wartości umacniania Ja z materializmem u dorosłych osób (por. Burroughs, Rindfleisch, 2002) oraz odnosząc się do badań wskazujących na związki samooceny z materializmem (por. Kasser i in., 2004; Chaplin, John, 2007). W modelu pierwszym założono, że wartości z kategorii – umacniania Ja i transcendencji Ja będą się wiązać z samooceną nastolatka oraz że samoocena będzie wpływać negatywnie na materializm nastolatka, a wartości z kategorii umacniania Ja – władza i osiągnięcia będą wpływać pozytywnie na materializm nastolatka.

Drugi model dotyczył związków materializmu ze stylami przywiązania i samooceną. Budując ten model, odwołano się do badań przeprowadzonych do tej pory, które wskazują, że samoocena jest socjometrem relacji z innymi ludźmi i wiąże się z jakością relacji z innymi zarówno u dorosłych (por. Leary i in., 1998), jak u nastolatków (Chaplin, John, 2010). Z kolei, nieadekwatna samoocena może się wiązać z przywiązaniem lękowym, dotyczącym braku bezpiecznych relacji z innymi (por. Bartholomew, 1990), a brak tych relacji może wiązać się z przypisywaniem dużego znaczenia pieniądзом lub posiadaniu dóbr (por. Park, Crocker, Mickelson 2004; Mikulincer, Shaver 2008; Zhou, Gao, 2008). W drugim testowanym modelu przyjęto zatem, że style przywiązania będą wpływać na samoocenę nastolatka oraz że samoocena i style oparte na braku bezpieczeństwa będą wpływać na materializm nastolatka.

Metoda

Osoby badane

Przebadano grupę 169 nastolatków. W skład grupy wchodziły dziewczęta ($n = 92$) – 61,7% i chłopcy ($n = 57$) – 38,3%. Średni wiek osoby badanej wyniósł $M = 16,95$ ($SD = 0,69$). Badani byli uczniami gimnazjów i liceów znajdujących się na terenie Trójmiasta. Ze względu na braki danych wykluczono kwestionariusze 20 osób w dalszych analizach.

Narzędzia i procedura

Skala materializmu młodzieży (*Youth Materialism Scale – YMS*) (Goldberg i in., 2003). Skala YMS składa się z 10 stwierdzeń i bada materializm nastolatków rozumiany jako pożądanie nabywania i posiadania rzeczy materialnych, pożądanie pieniędzy, aby te rzeczy nabywać i pożądanie w przyszłości takich zawodów, które zapewnią ciągłą możliwość kupowania wszystkiego tego, czego się będzie chciał (Goldberg i in., 2003). Badani ustosunkowują się do stwierdzeń kwestionariusza na 5-stopniowej skali, gdzie 1 – oznaczało *w ogóle mnie nie opisuje*, a 5 *zdecydowanie mnie opisuje*.

Polska wersja skali YMS (Zawadzka, Lewandowska-Walter, 2014). Pierwszym krokiem w opracowaniu polskiej wersji narzędzia było przygotowanie tłumaczenia skali. Stwierdzenia skali YMS przetłumaczono z języka angielskiego na polski, a następnie z polskiego na angielski przez dwóch niezależnych tłumaczy. Finalna wersja polska skali została skonsultowana z native speakerem języka angielskiego, znającym badane zagadnienie. Drugim krokiem przygotowania polskiej wersji narzędzia było przeprowadzenie badania, aby sprawdzić, czy skala odpowiada zakładanemu w oryginale modelowi jednoczynnikowemu. Przebadano grupę 300 gimnazjalistów, w tym 150 chłopców i 150 dziewcząt w wieku $M = 13,61$, ($SD = .81$). Konfirmacyjna Analiza Czynnika wskazała na dobre dopasowanie modelu jednoczynnikowego w grupie polskiej: $\chi^2(df = 34, N = 300) = 71,93, p < .001$, CMIN/DF = 2.21, CFI = .94, NFI = .90, RMSEA = .06. Wielkości ładunków czynnikowych mieściły się w przedziale od .52 do .74. Rzetelność skali w obecnie badanej próbie ($n = 272$) była satysfakcjonująca i wyniosła $\alpha = .78$.

Portretowy kwestionariusz wartości (PVQ) (Schwartz i in., 2001; adaptacja polska Ciecuch, Zaleski, 2011). Kwestionariusz PVQ składa się z 40 opisów dotyczących 10 kategorii wartości, którymi są: Hedonizm, Uniwersalizm, Życzliwość, Tradycja, Konformizm, Bezpieczeństwo, Władza, Osiągnięcia, Stymulacja i Samokierowanie. Kwestionariusz także pozwala na wyróżnienie 4 wymiarów wartości: Transcendencji Ja (Uniwersalizm, Życzliwość), Umacniania Ja (Władza, Osiągnięcia), Konserwatyzmu (Bezpieczeństwo, Konformizm, Tradycja) i Otwartości na zmiany (Stymulacja, Samokierowanie). Uczestnicy odpowiadali na pytania, wskazując swoje podobieństwo do charakterystyki osoby opisanej w stwierdzeniu od 1 – *bardzo podobna do mnie* do 6 – *zupełnie nie jak ja*. Statystyki opisowe i rzetelności dla każdej z wartości zaprezentowano w tabeli 2.

Skala samooceny Rosenberga (SES) (1965, w polskiej adaptacji Dzwonkowskiej, Lachowicz-Tabaczek, Łaguny, 2008). Skala SES jest używana do oceny ogólnego nastawienia do siebie samego – samooceny. Skala składa się z 10 stwierdzeń dotyczących przekonań osoby na własny temat. Osoby badane odpowiadają na każde stwierdzenie, posługując się 4-stopniową skalą od 1 – *w ogóle się nie zgadzam* do 4 – *zdecydowanie się zgadzam*. Rzetelność skali mierzona testem Cronbacha wyniosła $\alpha = .52$ (por. tabela 2).

Kwestionariusz Oceny Relacji dla Adolescentów (Adolescent Relationship Scales Questionnaire – A-RSQ, Scharfe, 2002) stanowi przekształcenie oryginalnych skal autorstwa Griffina i Bartholomew (1994a, 1994b). Podstawą teoretyczną narzędzia jest model stylów przywiązania Bartholomew (1990), w którym wyróżnia się dwa wymiary: lęk oraz unikanie bliskości z innymi osobami. Kwestionariusz zawiera 17 stwierdzeń, przynależnych do czterech skal odzwierciedlających cztery style przywiązania: bezpieczny, zaabsorbowany, lękowy i unikający. Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do stwierdzeń na 5-stopniowej skali i ocena, w jakim stopniu dane stwierdzenie opisuje jej styl relacji z innymi (1 – *zupełnie niepodobne do mnie*, 5 – *bardzo podobne do mnie*). Rzetelność czterech skal A-RSQ mierzona współczynnikiem Cronbacha mieściła się w granicach $\alpha = .51-.67$ (por. tabela 2).

Procedura

W związku z tym, że badanie dotyczyło nastolatków, zanim przystąpiono do badania, uzyskano zgodę na przeprowadzenie badania Komisji Etyki projektów badawczych przy Instytucie Psychologii UG. Zgodę na uczestnictwo w badaniu wyrażali opiekunowie prawni nastolatków. Badanie właściwe zostało poprzedzone badaniem pilotażowym, w trakcie którego stwierdzono, że treść kwestionariuszy zastosowanych w badaniu była zrozumiała dla badanych nastolatków. Następnie przeprowadzono badanie właściwe. Badanie odbywało się w szkole, do której uczęszczali badani nastolatki. Wszyscy badani zanim przystąpili do wypełniania kwestionariuszy, zostali poinformowani bardzo ogólnie o celu badania i zapewnieni o jego anonimowości. Badanie trwało około 30 minut, zawierało na wstępie pytania o dane demograficzne, a następnie baterie kwestionariuszy do wypełnienia. Po zakończeniu badania informowano badanych o właściwym celu badania i dziękowano za udział.

Wyniki

Wstępne analizy – statystyki opisowe

Wszystkie średnie i odchylenia standardowe dla wszystkich badanych zmiennych oraz ich korelacje przedstawiono w tabeli 1. Średnia samooceny w badanej grupie nastolatków wyniosła 25.24 i tak jak się spodziewano nie była zbyt wysoka (max. 40). Poziom materializmu badanych nastolatków plasował się w obszarze wyników średnich – 20.76 (max. 40). Badani nastolatki najwyżej cenili sobie wartość życzliwości (5.01), następnie uniwersalizmu (4.41) i osiągnięć (4.29), a najniżej wartość władzy (3.73).

Tabela 1. Statystyki opisowe – odchylenia standardowe i korelacje pomiędzy testowanymi zmiennymi

	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samocena	25.24	1.78									
Materializm	20.76	5.21	-.17*								
Osiągnięcia	4.29	.70	.09	.26**							
Władza	3.73	1.22	.02	.60***	.50***						
Życzliwość	5.02	.66	-.13	-.18*	.14	-.15					
Uniwersalizm	4.41	.81	-.16	-.24**	-.02	-.28**	.40***				
Bezpieczne przywiązanie	2.73	.67	.25**	-.03	-.02	.08	-.45***	-.35**			
Lękowe przywiązanie	2.63	.74	-.09	-.02	-.04	0.2	-.10	.15	.003		
Zaabsorbowane przywiązanie	3.21	.75	-.40***	.22**	.13	.12	.28**	.25**	-.69***	.04	
Unikowe przywiązanie	3.19	.51	.03	.05	.08	.11	-.14	.05	.09	.33**	.03

*-.05; **-.01; ***-.001

Tabela 2. Wyniki testu *t*-Studenta – różnice pomiędzy preferowanymi wartościami

Porównywane zmienne	<i>df</i>	<i>t</i>
Osiągnięcia – Uniwersalizm	148	-1.30, n.s.
Osiągnięcia – Władza	148	6.44***
Osiągnięcia – Życzliwość	148	-9.89***
Władza – Uniwersalizm	148	-5.01***
Władza – Życzliwość	148	-10.62***
Uniwersalizm – Życzliwość	148	-9.05***

***-.001

n.s. – nieistotne statystycznie

Waga czterech badanych wartości różniła się znacząco między sobą oprócz jednego przypadku – znaczenia wartości uniwersalizmu i osiągnięć, gdzie różnica była nieistotna statystycznie (por. tabela 2). Najwyższe średnie otrzymano w badanej grupie nastolatków dla stylu przywiązania zaabsorbowanego (3.2) i unikowego (3.2), a następnie dla bezpiecznego (2.73) i dla lękowego najniższe (2.63). Zaobserwowano istotne statystycznie różnice pomiędzy wszystkimi stylami przywiązania oprócz par: zaabsorbowanego – unikowego i bezpiecznego – lękowego, gdzie różnice były nieistotne (por. tabela 3).

Tabela 3. Wyniki testu *t*-Studenta – różnice pomiędzy stylami przywiązania

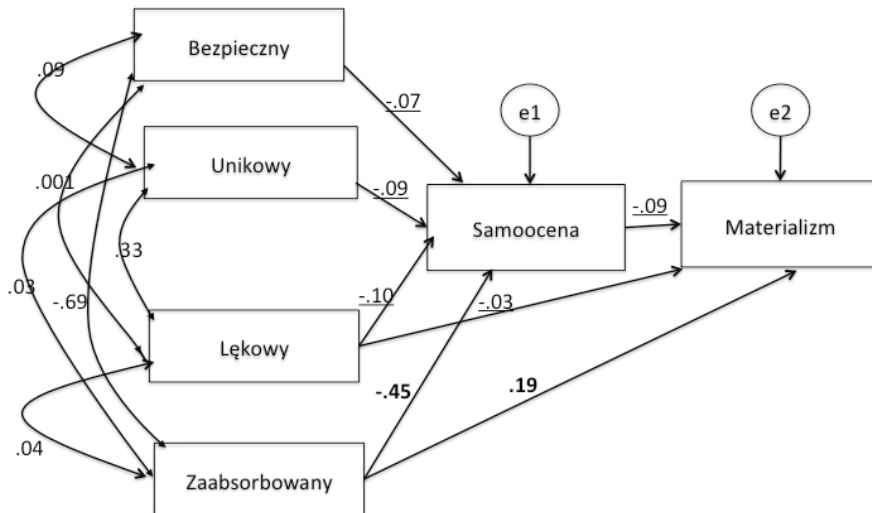
Porównywane zmienne	<i>df</i>	<i>t</i>
Bezpieczny – Lękowy	148	1.20, n.s.
Bezpieczny – Zaabsorbowany	148	-4.47***
Bezpieczny – Unikowy	148	-6.96***
Lękowy – Zaabsorbowany	148	-6.81***
Lękowy – Unikowy	148	-9.08***
Zaabsorbowany – Unikowy	148	.26, n.s.

*** -.001

n.s. – nieistotne statystycznie

Wartości, samoocena, materializm

Przyjęte założenia testowano za pomocą modelu SEM. Model ten okazał się dobrze dopasowany do danych: $\chi^2 = 4.34$, $df = 2$, $p < .11$; CMIN/DF = 2.17, CFI = .99, NFI = .98, RMSEA = .08.

Rycina 2. Model SEM – style przywiązania, samoocena i materializm
 Nota: poziomy istotności $^*-.05$; $^{**}-.01$

Z czterech badanych stylów przywiązania jedynie zaabsorbowany miał istotny i negatywny wpływ na samoocenę nastolatka ($\beta = -.45, p < .001$). Co więcej, styl zaabsorbowany przywiązania wpływał istotnie pozytywnie na materializm nastolatka ($\beta = .19, p < .03$). Zaabsorbowany styl przywiązania wiązał się także istotnie negatywnie ze stylem bezpiecznym przywiązania ($r = -.69$). Pozostałe style nie miały istotnych statystycznie związków z zaabsorbowanym stylem przywiązania (por. rycina 2). Z kolei, styl unikający miał pozytywny związek ze stylem lękowym (.33).

Dyskusja i wnioski

Interpretacja wyników. Z przeprowadzonych badań wynika, że z kategorii wartości umacniania Ja to przypisywanie ważności władzy w życiu, a nie osiągnięciom, wiąże się z materializmem nastolatków. Uzyskany wynik oznacza, że im większą wagę przypisuje nastolatek kontroli i statusowi w grupie, tym wyższy poziom jego materializmu. Jednocześnie ważność osiągnięć wiąże się w sposób pośredni z materializmem nastolatka, jednak w inny sposób niż władza – wzmacnia samoocenę i w dalszej konsekwencji obniża chęć posiadania dóbr materialnych.

Wyniki badań własnych (model 1) potwierdzają dotychczas uzyskiwane rezultaty dotyczące związku materializmu z cieniem jednej z wartości z obszaru umacniania Ja – władzy (por. Burroughs, Rindfleisch, 2002; Kasser i in., 2004; Zawadzka, 2006; Zawadzka, 2013), jednakże nie są spójne z wynikami dotyczącymi osób dorosłych, które pokazują, że także waga wartości osiągnięć wiąże się z materializmem (por. Burroughs, Rindfleisch, 2002; Kasser i in., 2004). Innymi słowy z prezen-

wanego badania własnego wynika, że kierowanie się wartością władzy (dotycząca statusu i prestiżu w grupie) pozostaje w związku z materializmem nastolatków. Z kolei, druga wartość z obszaru umacniania Ja – osiągnięcia (tj. osiąganie sukcesu) nie wiąże się z materializmem nastolatków. Wyjaśnienia odmiennych wyników ukazujących związek obu wartości z obszaru umacniania Ja z materializmem u dorosłych i nastolatków można poszukiwać w rozwojowych różnicach dotyczących preferencji tych wartości w okresie adolescencji. Z badań z udziałem polskich nastolatków wynika, że posiadanie władzy nie jest wysoko cenione w okresie adolescencji, a w grupie 16-latków znajduje się na końcu hierarchii preferowanych wartości (por. Ciecuch, 2013). Co więcej, ustalono, że znaczenie osiągnięć wzrasta wraz z wiekiem do około 19 roku życia, a następnie spada, podczas gdy znaczenie władzy wraz z wiekiem systematycznie rośnie (Ciecuch, 2013). Przypisywanie zatem wagi osiągnięciom może implikować nastawienie nastolatka na rozwój własnych kompetencji, których posiadanie wzmacnia poczucie jego własnej wartości (bez względu na to, co posiada). Z kolei, ważność osiągnięć u osób dorosłych może się wiązać z materializmem, gdyż posiadanie dóbr, we wszechobecnej kulturze konsumpcji, kojarzone jest z sukcesem w życiu (por. Richins, Dawson, 1992). W dalszych badaniach istotne byłoby prześledzenie związku pomiędzy ważnością wartości osiągnięć i materializmem u osób z różnych grup wiekowych – nastolatków, dorosłych i osób starszych.

W modelu drugim ustalono, że na badane zależności wpływ ma jedynie zaabsorbowany styl przywiązania. Uzyskany wynik wskazuje, że z czterech badanych stylów przywiązania, styl zaabsorbowany odpowiada bezpośrednio za obniżenie samooceny i wzrost poziomu materializmu nastolatków. Uzyskany wynik wpisuje się w koncepcję przyczyn materializmu proponowaną przez Kassera (2002; Kasser i in., 2004) – potrzeba posiadania dóbr pojawia się w odpowiedzi na doświadczenie braku poczucia pewności siebie, bezpieczeństwa. Uzyskany wynik (model 2) może stanowić również potwierdzenie funkcjonowania mechanizmu „kupowania miłości” u osób przywiązanych lękowo (por. Mikulincer, Shaver, 2008). Jednocześnie otrzymany wynik pozwala na doprecyzowanie, że mechanizm ten dotyczy nastolatków reprezentujących zaabsorbowany styl przywiązania, czyli takich, u których relacje z innymi opierają się na lęku, bo mają negatywny obraz siebie, ale przy tym mają pozytywny obraz innych. Nie uzyskano natomiast istotnego związku pomiędzy stylem lękowym przywiązania nastolatków (gdzie osoby mają negatywny obraz zarówno siebie, jak i innych) a samooceną i materializmem. Można to interpretować w ten sposób, że negatywny obraz innych i brak zaufania do siebie powoduje, że osoby o lękowym przywiązaniu mogą nie poszukiwać sposobności budowania relacji, a więc także nie liczą na to, że można ewentualnie „kupić miłość”, kompensować ją posiadanymi dobrami czy bogactwem. A zatem na podstawie uzyskanych w prezentowanym badaniu wyników można przypuszczać, że posiadanie dóbr może stanowić sposób na umocnienie własnej wartości u nastolatków, którym zależy na bliskich związkach i posiadają pozytywny obraz innych osób. Uzyskany wynik może także poniekąd tłumaczyć duże znaczenie dążenia do posiadania produktów markowych, skierowanych do młodzieży, w okresie adolescencji. Nastolat-

ki, mając mniejsze poczucie własnej wartości w porównaniu z innymi grupami wiekowymi mogą oceniać produkty marek kierowanych do własnej grupy jako jeszcze bardziej atrakcyjne niż są w rzeczywistości. Innymi słowy posiadanie określonych marek może służyć właśnie „kupowaniu miłości”.

Ograniczenia badania. Jednym z ograniczeń badania jest to, że miało ono charakter korelacyjny, co nie pozwala na wyciągnięcie wniosków o zależnościach przyczynowo-skutkowych. Warto byłoby w przyszłości przeprowadzić badanie eksperymentalne, które oceniałoby wpływ wzajemny analizowanych w badaniu zmiennych. Biorąc pod uwagę uzyskany niezwykle ciekawy wynik, wskazujący na pośredni wpływ wartości osiągnięć poprzez samoocenę na materializm, warto przeprowadzić kolejne badanie, aby ten wynik zweryfikować, gdyż związek pomiędzy wartością osiągnięć i samooceną jest na poziomie tendencji statystycznej.

Implikacje badania. Uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak materializm rozwija się u dzieci i młodzieży jest intrygujące, ale też ważne dla szerokiego grona odbiorców – rodziców, nauczycieli, terapeutów, naukowców oraz badaczy rynku. Skoro wiemy, że materialistycznie nastawiona młodzież ma niższy dobrostan niż młodzież nastawiona niematerialistycznie (por. Kasser, Ryan, 1996), to istotnym jest dowiedzieć się, jak dochodzi do ukształtowania się tendencji związanych ze szczególnym ceniением dóbr przed wejściem w okres dorosłości, aby temu zapobiegać. Wyniki zaprezentowanych w niniejszym artykule badań wskazują, że samoocena i styl przywiązania mogą pozostawać w związku z materializmem, a także, że wartość jaką stanowi władza istotnie wpływa na przywiązanie do dóbr u nastolatków. Istotne jest następnie postawienie pytania – co możemy zrobić, aby zmniejszać ryzyko pojawiania się przywiązania do dóbr materialnych u młodzieży i utrwalania się tej tendencji jako sposobu na budowanie własnej wartości. Z uzyskanych wyników prezentowanego badania wynika, że „kupowanie miłości”, mające miejsce przy zaabsorbowanym stylu przywiązania, może stanowić krótkotrwały sposób na zwiększenie poczucia własnej wartości oraz zyskanie uwagi i aprobaty innych. Z kolei, waga osiągnięć może budować samoocenę i obniżać znaczenie posiadania dóbr. Co więcej, zaprezentowane w niniejszym artykule wyniki wskazują, że w dużym stopniu o nastawieniu materialistycznym nastolatek stanowi znaczenie, jakie przypisuje on władzy. Warto zatem zadbać o wartości nastolatków i kształtować ich dążenia, tak aby w przyszłości realizowali cele niematerialistyczne, bo te budują poczucie własnej wartości i głębokie relacje z innymi.

Literatura cytowana

- Badora, B. (2010). *Młodzież 2010. Plany, dążenia i aspiracje. Materialne warunki życia i dostęp do technologii informacyjnej*. Warszawa: CBOS.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.
- Baumeister, R.F., Leary, M.R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, (3), 497-529.

- Belk, R. (1985). Materialism: trait aspect of living in the material world. *Journal of Consumer Research*, 12, 265-280.
- Bowlby, J. (1968). *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.
- Burroughs, J.E., Rindfleisch, A. (2002). Materialism and well-being: conflicting values perspective. *Journal of Consumer Psychology*, 29, 348-370.
- Chaplin, L.N., John, D.R. (2007). Growing up in a material world: Age differences in materialism in children and adolescents. *Journal of Consumer Research*, 34, 480-493.
- Chaplin, L.N., John, D.R. (2010). Interpersonal influences on adolescent materialism: A new look at the role of parents and peers. *Journal of Consumer Psychology*, 20, 176-184.
- Cieciuch, J. (2013). *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.
- Cohen, P., Cohen, J. (1996). *Life values and adolescent mental health*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Association.
- Crocker, J., Knight, K.A. (2005). Contingencies of self-worth. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 4, 200-203.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K., Łaguna, M. (2008). *Samoocena i jej pomiar. Polska adaptacja skali SES M. Rosenberga*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Goldberg, M.E., Gorn, G.J., Peracchio, L.A., Bamossy, L.A. (2003). Understanding materialism among youth. *Journal of Consumer Psychology*, 13 (3), 278-288.
- Griffin, D., Bartholomew, K. (1994a). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 430-445.
- Griffin, D., Bartholomew, K. (1994b). Metaphysics of measurement: The case of adult attachment. W: K. Bartholomew, D. Perlman (red.), *Advances in personal relationships, Vol. 5: Attachment processes in adulthood* (s. 17-52). London: Jessica Kingsley.
- Hewitt, J.P. (2005). The social construction of self-esteem. W: C.R., Snyder, S.J. Lopez (red.), *Handbook of Positive Psychology* (s. 135-148). New York : Oxford University Press.
- Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*. Cambridge: MIT Press.
- Kasser, T., Ryan, R.M. (1993). A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410-422.
- Kasser, T., Ryan, R.M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.
- Kasser, T., Sheldon, K.M., Ryan, R.M., Deci, E.L. (2004). The Independent Effects of Goal Contents and Motives on Well-being: It's Both What You Do and Why You Do It. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 475-486.
- Kosmicki, F. (2002). *Materialism, attachment style, and relational ethics: Interpersonal correlates of materialistic orientation*. Dissertation Abstracts International: Sec-

- tion B: The Sciences and Engineering, Vol 63(6-B). US: ProQuest Information & Learning.
- Leary, M.R., Cottrell, C.A., Phillips, M. (2001). Deconfounding the effects of dominance and social acceptance on self-esteem. *Journal of Personal and Social Psychology*, 81 (5), 898-909.
- Leary, M.R., Haupt, A.L., Strausser, K.S., Chokel, J.T. (1998). Calibrating the sociometer: the relationship between interpersonal appraisals and state self-esteem. *Journal of Personal and Social Psychology*, 74 (5), 1290-1299.
- Markus, H.R., Mullally, P.I., Kitayama, S. (1997). Selfways: Diversity in modes of cultural participation. W: U. Neisser, D. Jopling (red.), *The conceptual self in context: Culture, experience, self-understanding* (s. 13-61). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikulincer, M., Shaver, P.R. (2008). "Can't Buy Me Love": An Attachment Perspective on Social Support and Money as Psychological Buffers. *Psychological Inquiry*, 19, 167-173.
- Norris, J.I., Lambert, L.M., DeWall, C.N, Fincham, F.D. (2012). Can't buy me love. Anxious attachment and materialistic values. *Personality and Individual Differences*, 52 (5), 666-669.
- Park, J.K., John, D.R. (2011). More than meets the eye: the influence of implicit and explicit self-esteem on materialism. *Journal of Consumer Psychology*, 21, 1, 73-87.
- Park, L.E., Crocker, J., Mickelson, K.D. (2004). Attachment styles and contingencies of self-worth. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30 (10), 1243-1254.
- Richins, M.L. Dawson, S. (1992). A consumer values orientation and its measurement: scale development and validation. *Journal of Consumer Research*, 19, 303-317.
- Ryan, R., Deci, E. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54-67.
- Scharfer, E. (2002). Reliability and validity of an interview assessment of attachment representations in a clinical sample of adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 17, 532-551.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. W: M. Zanna (red.), *Advances in experimental social psychology* (t. 25, s. 1-65). New York: Academic Press, doi: org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S.H., Melech, G., Lehnami, A., Burgess, S., Harris, M., Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519-542.
- Scotti, S. (2013). *The psychology of money and possessions: Understanding relationships among adult attachment, states of mind and discrepancies in materialistic values and choices*. Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering, 74 (5-B)(E): New York.
- Tafarodi, R.W., Swann, W.B. (1995). Two dimensional self-esteem: theory and measurement. *Personality and Individual Differences*, 31, 653-673.

- Wicklund, R.A., Gollwitzer, P.M. (1981). Symbolic self-completion, attempted influence and self-deprecation. *Basic and Applied Social Psychology*, 2 (2), 89-114.
- Wicklund, R.A., Gollwitzer, P.M. (1982). *Symbolic self-completion*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Zawadzka, A.M. (2006). Wartości osobiste tłumaczące orientację materialistyczną jednostki. *Roczniki Psychologiczne*, 9 (2), 61-80.
- Zawadzka, A.M. (2013). Aspiracje materialistyczne młodzieży w kontekście preferowanych wartości i dobrostanu. *Czasopismo Psychologiczne*, 19, 1, 7-16.
- Zawadzka, A.M., Lewandowska-Walter, A. (2014). *Propozycja pomiaru materializmu młodzieży – Youth Materialism Scale*. Referat wygłoszony na IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Cena idei – idea ceny: Merkantylne regulacje współczesności”. Katowice 17-18.10.2014 r.
- Zhou, X., Gao, D.G. (2008). Social Support and Money as Pain Management Mechanisms. *Psychological Inquiry*, 19, 127-144.

Streszczenie. Zgodnie z opracowanymi dotychczas modelami aspiracji materialistycznych, do ich rozwoju przyczynia się niski poziom poczucia bezpieczeństwa, który jest konsekwencją ekspozycji na wartości materialistyczne, jak również braku zaspokojenia podstawowych potrzeb psychologicznych (poczucia kompetencji, samoakceptacja, dobre relacje z innymi). Celem prezentowanego badania jest weryfikacja dwóch modeli, poprzez które poszukiwano roli samooceny jako mediatora: 1) preferowanych wartości i 2) związku stylów przywiązania z aspiracjami materialistycznymi nastolatków. W badaniu wzięło udział 169 adolescentów, których średnia wieku wyniosła 16,95 lat ($SD = 0,69$). Wykorzystano następujące narzędzia badawcze: *Skalę materializmu młodzieży* (YMS) i *Skalę samooceny Rosenberga* (SES) oraz *Portretowy kwestionariusz wartości* (PVQ) (model 1) i *Kwestionariusz Oceny Relacji dla Adolescentów* (A-RSQ) (model 2). Wyniki badań własnych (model 1) potwierdzają dotychczas uzyskiwane rezultaty dotyczące związku materializmu z cenieniem wartości z obszaru umacniania Ja, jedynie jednak w zakresie wartości władzy. Uzyskany w modelu 2 wynik wskazuje, że z czterech badanych stylów przywiązania, tylko styl zaabsorbowany odpowiada bezpośrednio za obniżenie samooceny i wzrost poziomu aspiracji materialistycznych nastolatków, co potwierdza dotychczas opisywane przyczyny materializmu, ale i doprecyzowuje funkcjonowanie tego mechanizmu w okresie adolescencji.

Słowa kluczowe: materializm, wartości, adolescent, samoocena, style przywiązania

Data wpłynięcia: 12.10.2015

Data wpłynięcia po poprawkach: 11.05.2016

Data zatwierdzenia do druku: 20.05.2016